

Н.Б. Грицай,
старший викладач
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет, м. Рівне)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З БІОЛОГІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано стан підготовки майбутніх учителів біології до проведення позакласної роботи в загальноосвітній школі, обґрунтовано введення курсу "Методика позакласної роботи з біології" для студентів вищих навчальних закладів, розглянуто його структуру, зміст та значення у системі професійної підготовки педагогічних кадрів.

Головною метою підготовки учителів у вищому педагогічному закладі є формування творчої, всебічно розвиненої особистості майбутнього спеціаліста з науковим світоглядом, з широким професійним кругозором особистості, яка постійно дбає про своє самовдосконалення, повністю відповідає вимогам, які ставить до неї сьогодення. Сучасна українська освіта за умов євроінтеграції вимагає фахівців нової формації з європейським чи світовим рівнем кваліфікації, творчих особистостей, вільних від закомплексованості та стереотипів мислення. Тому необхідно докорінно оновити технологію їх підготовки до самостійної педагогічної діяльності за нових соціально-економічних умов.

Вища освіта має забезпечувати фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку майбутніх учителів. Якість професійної підготовки педагогів забезпечується широким спектром засобів: оновленням змісту навчального процесу відповідно до останніх досягнень науки і практики, підвищенням науково-педагогічної кваліфікації вчителів, залученням їх до активної участі у науково-дослідній роботі тощо. Таким чином, важливим завданням вищої педагогічної освіти в Україні є підвищення професійної готовності педагогічних працівників.

Проблему підготовки студентів до проведення позакласної роботи із природничих дисциплін свого часу розглядали В.С. Капустін та К.А. Нюрмжанова (фізика), А.С. Сванідзе (хімія), М.Н. Панкіна (біологія). Проте ці праці не враховують нових вимог до освіти. В останні роки з'явилася дисертаційне дослідження Т.С. Івахи про підготовку студентів до організації позакласної роботи з хімії в сучасних умовах [1]. Розглянемо, як на сучасному етапі розвитку освіти готують майбутніх учителів до проведення позакласної роботи з біології.

Мета статті – проаналізувати формування готовності майбутніх учителів до проведення позакласної роботи з біології в загальноосвітній школі. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: визначити стан готовності студентів до проведення позакласної роботи з біології; обґрунтувати доцільність введення курсу "Методика позакласної роботи з біології"; охарактеризувати структуру, зміст та завдання курсу. У нашому дослідженні під позакласною роботою з біології ми розуміємо форму організації добровільної діяльності учнів поза уроком під керівництвом учителя, метою якої є поглиблення і розширення знань учнів з біології, розвиток пізнавального інтересу до предмета, активності, творчості та самодіяльності, виховання любові до природи. Із метою визначення періодичності проведення позакласної роботи з біології у школі нами було проведено анкетування вчителів біології на курсах підвищення кваліфікації в Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. В опитуванні взяли участь 98 респондентів. Результати дослідження свідчать, що лише 55% педагогів систематично проводить позакласну роботу з біології. Решта 45% задовольняються щорічною організацією предметних тижнів, олімпіад та епізодичною позакласною роботою.

Однією із причин цього є недостатня методична підготовка вчителів до проведення позакласної роботи з біології. Серед чинників, які вплинули на знання методики позакласної роботи з біології педагоги виділяють такі: читання періодичної преси (66,3% опитаних), методичні об'єднання вчителів біології (51%), власний педагогічний досвід (41,8%), навчання у вузі (35,7%), курси підвищення кваліфікації (32,7%), вивчення прогресивного педагогічного досвіду (27,6%).

Як показують результати дослідження, навчання у вузі як чинник, посідає одне з останніх місць. Ми можемо зробити висновок, що в педагогічних вузах недостатньо уваги приділяють вивченню методики позакласної роботи з біології. Остання читається студентам як навчальна дисципліна, проте не дає необхідних знань. Із метою визначення готовності студентів до проведення позакласної роботи з біології у школі нами було проведено анкетування майбутніх учителів. У ньому взяли участь 160 студентів Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, Рівненського державного гуманітарного університету, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимир Гнатюка, яким читався курс "Шкільний курс біології з методикою її викладання". Респондентам запропонували відповісти на такі запитання анкети: Що Ви розумієте під позакласною роботою з біології? Які форми і види позакласної роботи з біології Ви знаєте? Які з них збираєтесь використовувати у школі? Яке, на Вашу думку, значення позакласної роботи з біології у навчанні, вихованні та розвиткові учнів? Чи є у Вас розробки позакласних занять із біології? Чи вмієте Ви організувати позакласну роботу з біології?

Проаналізуємо відповіді студентів. На перше запитання анкети відповіли правильно лише 4,4% опитаних. Майже 55,6% студентів дали неправильну відповідь, а 40% – частково правильну. Про форми та види позакласної роботи з біології майбутні вчителі знають більше. Найпоширенішими варіантами відповідей були екскурсії (їх вказали 61,3% опитаних), гуртки (54,4%), КВК (30%), факультативи (26,9%), вечори (15,6%),

конференції (13,1%), вікторини і брейн-ринги (11,3%), біологічні ігри (9,4%), спостереження у природі (8,1%) тощо, причому вказали форми та види лише 8,1%. Під час практики у школі студенти планують використовувати в позакласній роботі з біології ті ж екскурсії (36,3%), гуртки (21,9%), КВК (15,0%), біологічні вечори, факультативи (8,8%), біологічні ігри, конференції (8,1%) та інші види позакласної роботи з біології. Значення позакласної роботи з біології дуже велике. Це підтвердили відповіді на запитання 4. Думки студентів були такими: позакласна робота поглиблює і розширює знання (52,5%), виховує любов до природи (20,0%), підвищує інтерес до біології (23,1%), розширює світогляд (15,6%), сприяє засвоєнню знань та умінь (8,1%), розвиває творчі здібності (7,5%), забезпечує всебічний розвиток (7,5%), пізнавальну активність (5,6%) тощо. Збільшення кількості розробок позакласних заходів у періодичній пресі підтверджують відповіді студентів на запитання 5: у 50,6% опитаних є готові сценарії позакласних заходів. Проте у 36,3% їх немає, а у 13,1% – дуже мало. Що стосується практичного застосування знань і умінь, то, відповідаючи на шосте запитання анкети, 45% студентів зазначили, що не вміють проводити позакласну роботу, 39,4% – вміють, 12,5% – не впевнені у цьому, 3,1% – не відповіли.

Таким чином, проведене дослідження показало, що студенти мало підготовлені до проведення позакласної роботи з біології. Учителі шкіл дають такі поради щодо поліпшення підготовки майбутніх учителів біології: давати більше теоретичних знань із методики позакласної роботи з біології, під час педпрактики особливу увагу звертати на позакласну роботу, проводити лабораторні заняття на базі шкіл, вивчати і поширювати передовий педагогічний досвід, учити застосовувати активні форми і методи навчання, увести спеціальний курс із методики позакласної роботи з біології.

Погоджуючись із вищезазначеною думкою вчителів і спираючись на дослідження названих вище науковців, з метою покращення знань студентів і виконання сучасних вимог до професійної підготовки спеціалістів у Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука було введено курс "Методика позакласної роботи з біології". Курс вивчається студентами 4-го курсу Інституту педагогічної освіти спеціальності "Початкове навчання, біологія" і передбачає оволодіння системою знань та практичних умінь організації позакласної роботи з біології. Упровадження цього курсу забезпечило заповнення того інформаційного вакууму, який існував у підготовці студентів до проведення позакласної роботи у школі. Курс "Методика позакласної роботи з біології" відповідає вимогам часу, адже в ньому висвітлено актуальні питання позакласної роботи з біології. Мета курсу "Методика позакласної роботи з біології" – здійснити теоретичну та методичну підготовку майбутніх учителів до проведення позакласних занять з біології в загальноосвітній школі. Основні завдання курсу – ознайомити з особливостями позакласної роботи із біології, організацією, плануванням та змістом роботи, формами і методами позакласної роботи, допомогти студентам знайти найбільш раціональну методику їх проведення, учити творчо підходити до організації позакласних занять.

Курс розрахований на 54 години: 14 годин – лекційні, 14 – практичні заняття, 26 – самостійна робота. Закінчується вивчення курсу іспитом з обов'язковою розробкою плану роботи гуртка, екскурсії на природу, масового позакласного заходу. Програма курсу включає як аудиторну, так і позааудиторну роботу студентів, що дозволяє забезпечити застосування отриманих знань на практиці.

Форми контролю: перевірка знань опрацьованої літератури; аналіз конспектованої літератури; заслуховування і обговорення рефератів; аналіз складених студентами позакласних заходів, екскурсій, планів роботи гуртка, перевірка конспектів занять. Завершальним етапом курсу є іспит, у ході якого потрібно виявити не тільки знання, уміння і навички студентів із методики позакласної роботи з біології, але й здатність застосовувати їх у своїй майбутній професійній діяльності.

Програмою курсу передбачено сім лекцій: 1. Вступ. Роль позакласної роботи з біології. Форми та види позакласної роботи з біології. 2. Учнівський гурток натуралістів як одна з форм позакласної роботи з біології. 3. Види масової позакласної роботи з біології та особливості її проведення. 4. Організація індивідуальної позакласної роботи з біології. 5. Дослідницька робота учнів з біології в позакласній роботі. 6. Екскурсії і походи у природу. 7. Організація еколого-натуралістичної і природоохоронної роботи з учнями.

Читання лекцій за програмою курсу передбачає узагальнення знань із психолого-педагогічних, методичних, фахових дисциплін, а також педагогічного досвіду учителів біології із проведення позакласних заходів. Тематика практичних занять курсу не є аналогічною тематиці лекцій. Практичні заняття передбачають формування вмінь студентів організовувати різні форми та види позакласної роботи з біології. При цьому перевага надається моделюванню виробничих ситуацій з урахуванням вікових особливостей учнів, проведенню рольових ігор, розробці сценаріїв позакласних заходів із використанням нових форм та методів тощо. Майбутнім учителям також надаються практичні поради та методичні рекомендації щодо покращення розроблених ними сценаріїв. Проведення лекційних та практичних занять спрямоване на усвідомлення студентами не лише суми знань із методики організації позакласної роботи (змістовий компонент готовності), а й необхідності її здійснення, тобто формування мотиваційного компонента, а також шляхів та засобів реалізації позакласної діяльності (процесуальний компонент готовності) [2].

До позааудиторної роботи студентів належить організація самопідготовки, проведення поточних консультацій, навчальних занять у школі, їх аналіз та самоаналіз. Важливим показником професійної підготовки студентів до проведення позакласної роботи з біології у школі є система професійних умінь, якими повинні володіти майбутні спеціалісти. Тому вивчення методики поєднується з педагогічною практикою студентів у загальноосвітніх навчальних закладах, де вони набувають професійних умінь, застосовуючи отримані знання в роботі з учнями. Під час практики студенти спостерігають роботу досвідчених учителів-

біологів міста Рівного, творчо планують роботу на заняттях, організують і проводять позакласні заходи в різних вікових групах учнів.

Актуальні питання теорії і методики позакласної роботи з біології включаються також у зміст курсових та дипломних робіт студентів. Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що уведення курсу "Методика позакласної роботи з біології" продиктовано вимогами часу. Цей курс є складовою частиною спеціальної підготовки майбутнього вчителя біології і, на нашу думку, заслуговує на увагу щодо визначення місця і значення у складі фахової підготовки майбутніх учителів. Практична значущість курсу полягає в тому, що він сприяє професійній підготовці студентів до роботи у загальноосвітній школі. Знання й уміння, здобуті майбутніми вчителями у процесі вивчення курсу, сприятимуть кращій організації та проведенню позакласної роботи з біології в загальноосвітньому закладі. Звичайно, це дослідження не розкриває повною мірою проблему підготовки студентів до проведення позакласної роботи у школі. Остання є досить гнучкою, постійно виникають нові її форми та види, що вимагає постійного вдосконалення підготовки педагогічних кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Іваха Т.С. Підготовка студентів до організації позакласної роботи з хімії: Автореф. дис. – К., 2003. – 21 с.
2. Іваха Т. Формування готовності студентів до організації позакласної роботи учнів як актуальна проблема середньої та вищої школи // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 99-102.

Матеріал надійшов до редакції 18.11.2005 р.

Грицай Н.Б. Формирование профессиональной готовности студентов к организации внеклассной работы по биологии в общеобразовательной школе.

В статье проанализировано состояние подготовки будущих учителей биологии к проведению внеклассной работы в общеобразовательной школе, обосновано введение курса "Методика внеклассной работы по биологии" для студентов высших учебных заведений, рассмотрены его структура, содержание и значение в системе профессиональной подготовки педагогических кадров.

Grytsai N.B. Formation of the Students' Professional Readiness for Organizing Extracurricular Activity in Biology among Pupils of Secondary Schools.

This article analyzes the training of the future teachers of biology for out-of-school activity in a comprehensive school. Explained also the appropriateness of extracurricular activity in biology as well structure, content and role in the system of professional teacher's training.